

Zsidó nyelvek

Jiddis

Judeo-arab

judeo-spanyol

Zsidó nyelvek

Jiddis

Judeo-arab

judeo-spanyol

Mi is az a judeo-arab?

- arab nyelv héberrel keverve
 - arab dialektus
- zsidó arab

nyelv-e egyáltalán?

egy lehetséges definíció

A judeo-arab olyan, a zsidó nyelvek csoportjába tartozó nyelvváltozatok összessége, amelyek arab nyelvi környezetben alakultak ki és váltak speciálisan zsidó tartalmak kifejezésére alkalmas nyelvi eszközzé.

mi biztos?

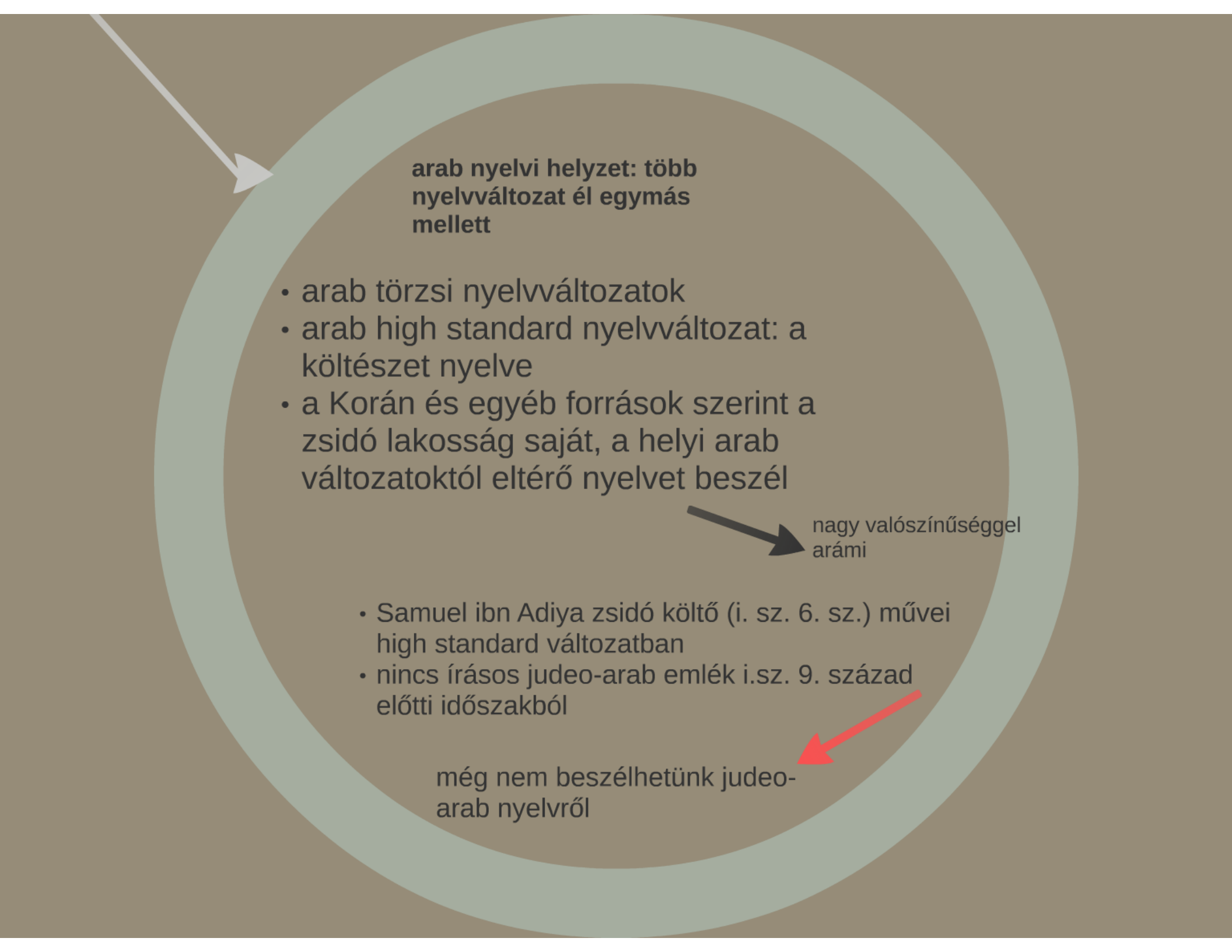
- az arab nyelvhez kapcsolódik
- a zsidósághoz valami köze van
 - csak a zsidóság és az arab nyelv találkozása után alakulhatott ki

Zsidó lakosság arab nyelvi környezetben

*a kezdetek: Arábia az
iszlám előtt*

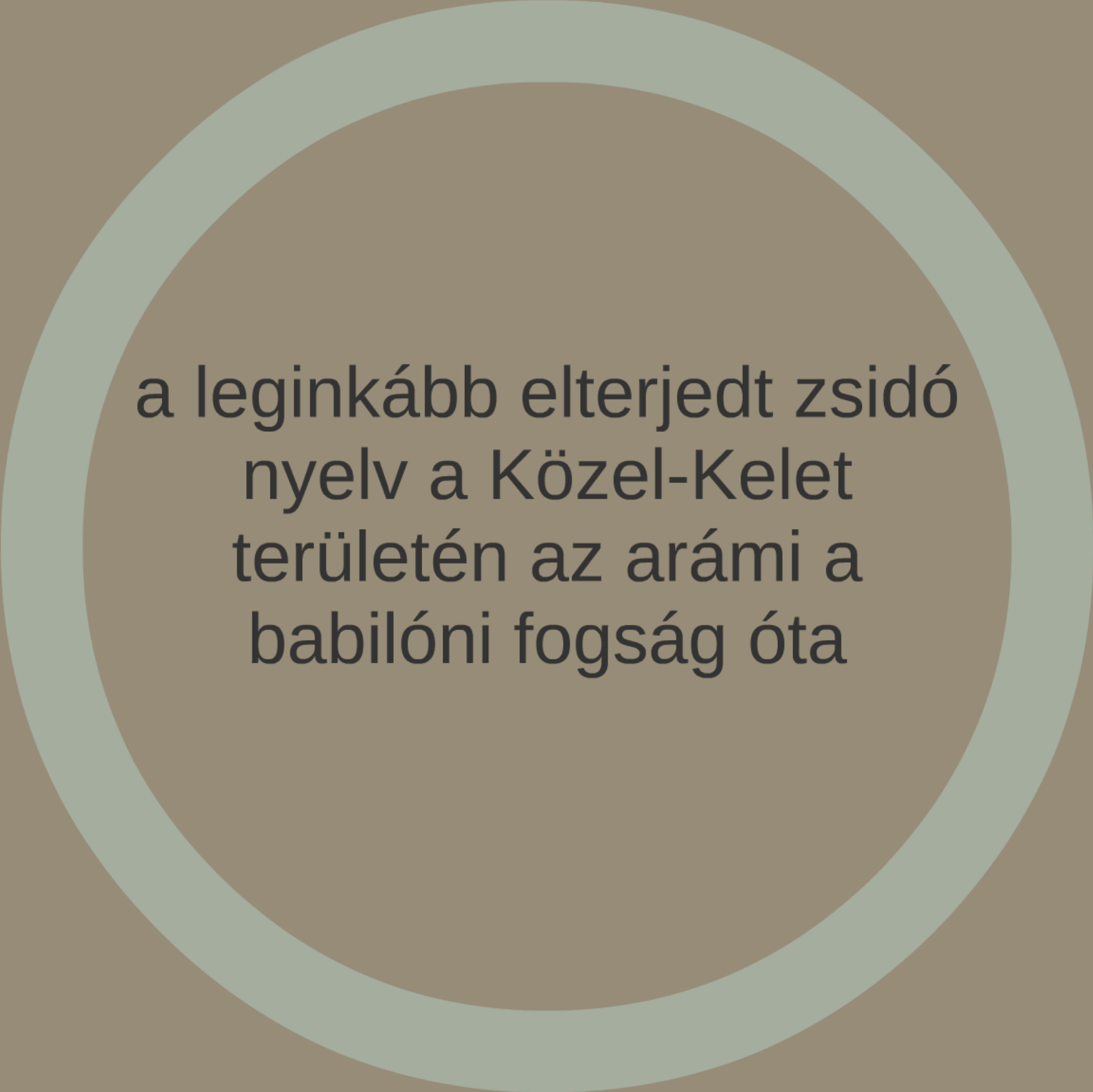
arab nyelvi helyzet: több
nyelvváltozat él egymás
mellett

- arab törzsi nyelvváltozatok
- arab high standard nyelvváltozat: a költészet nyelve
- a Korán és egyéb források szerint a zsidó lakosság saját, a helyi arab változatoktól eltérő nyelvet beszél

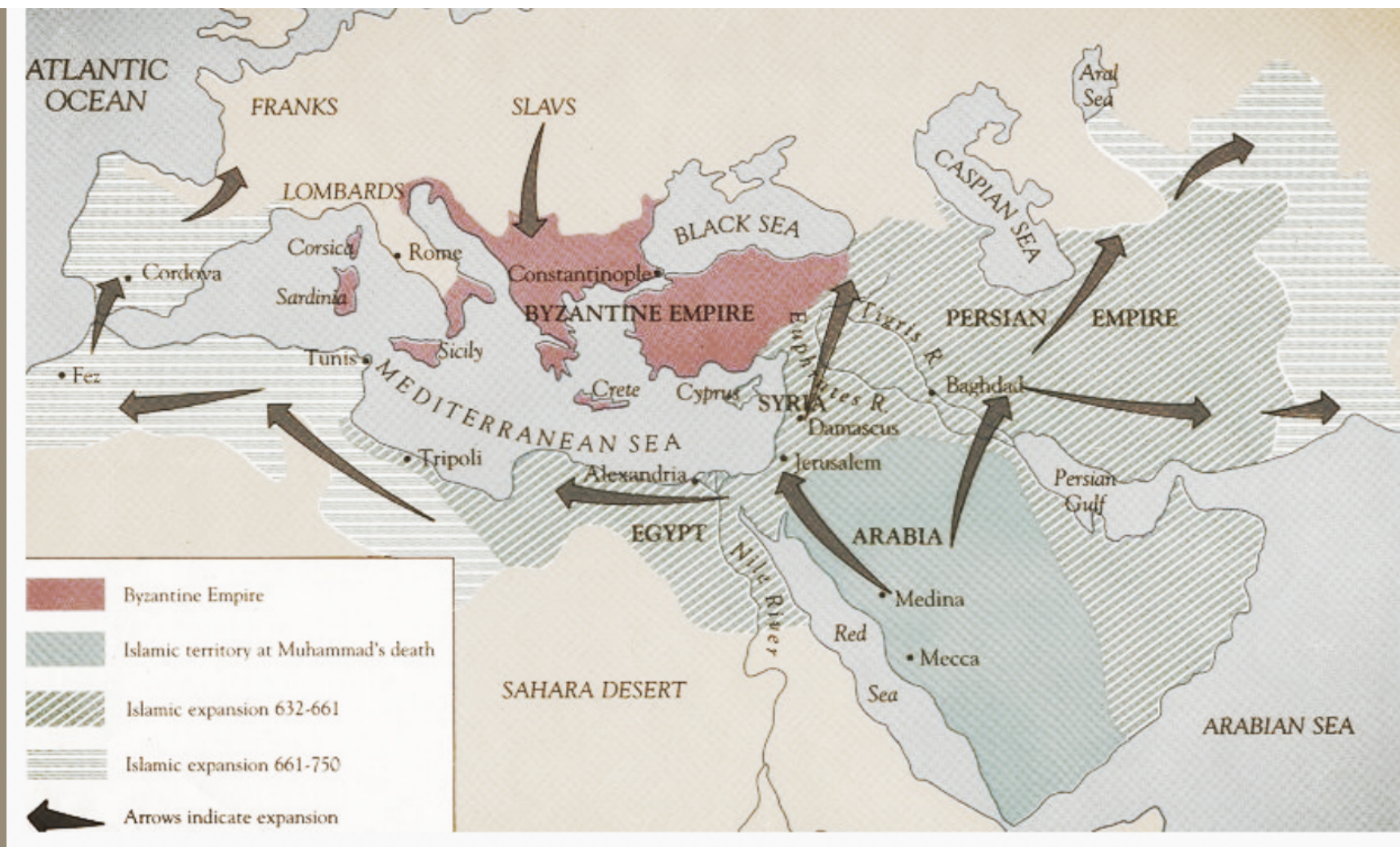
nagy valószínűséggel
arámi

- Samuel ibn Adiya zsidó költő (i. sz. 6. sz.) művei high standard változatban
- nincs írásos judeo-arab emlék i.sz. 9. század előtti időszakból

még nem beszélhetünk judeo-
arab nyelvről

a leginkább elterjedt zsidó
nyelv a Közel-Kelet
területén az arámi a
babilóni fogság óta

Muszlim hódítások i.sz.7-8. század

- ekkor kezdődik a zsidóság és az arab nyelv igazi kontaktusa
- az arab nyelv más nyelvekkel és népekkel is kapcsolatba kerül

A muszlim hódítások nyomán

- a katonai központokon keresztül terjed az arab nyelv

arab törzsi nyelvváltozatok is jelen vannak, ahogy a helyi nyelvek is

- az i.sz. 8. századra a high standard arab a közigazgatás nyelve

az elfoglalt területek különböző anyanyelvű lakossága átveszi a hódítók nyelvét

új, helyi arab nyelvváltozatok
keletkeznek, miközben a high
standard vallási és irodalmi
szempontból is egyedülként
elismert

diglossia: irodalmi és dialektális
nyelvváltozatok egymás mellett
élése, használatuk élesen elválik
egymástól - ugyanakkor a
gyakorlatban "tisztá" változatokról
általában nem beszélhetünk

mit jelent ez?

példa: egy művelt
egyiptomi állami tisztviselő

- hivatalos levelet high standard nyelven ír : klasszikus arab
- kollégáival klasszikus arab és egyiptomi (kairói) dialektus keverékével beszél
 - a piacon egyiptomi (kairói) dialektust használ
- otthon az anyanyelvén, felső-egyiptomi dialektusban beszél a családjával

Ahogyan más nyelvi és
társadalmi csoportok, a
zsidó lakosság is átveszi az
arab nyelvet

a judeo-arab, mint
zsidó szociolektus
kialakulása

(a már jelen lévő diglosszia
mellett új dimenziót jelent)

nyelvcseré

arámi

judeo-arab

[i.sz. 800, 1980]

[Nyugat-Afrika, Irak]

Spanyolország,
Jemen

Judeo-arab nyelvi elterjedés

judeo-arab (írott) források

magánlevelek, iratok
(Geniza)

800

1500

szépirodalom, szakirodalom
(Saadia Gaon, Rambam)

900

1980

bibliafordítások,
ponyvairodalom,
folyóiratok

↑
900-1500
a művek ki-
arabhoz, o
nyelvtanra

lehetséges okok:

- az arab nyelvta
kialakulása és
friss
- Saadia Gaon b
egyfajta ideált
- a szép- és sz
célközönység
réteg

↑
800 -

↑
1500

- a művek nyelvete
több dialektális elem
tartalmaz
- 1850- judeo-arab nyomta
művek szélesebb közöns
érnek el

900-1500

a művek közel állnak a klasszikus arabhoz, ortográfiára és a nyelvtanra is hat

lehetséges okok:

- az arab nyelvtan szabályainak kialakulása és a nyelv átvétele friss
- Saadia Gaon bibliafordítása egyfajta ideált teremtet
- a szép- és szakirodalmi művek célközönsége a műveltebb réteg

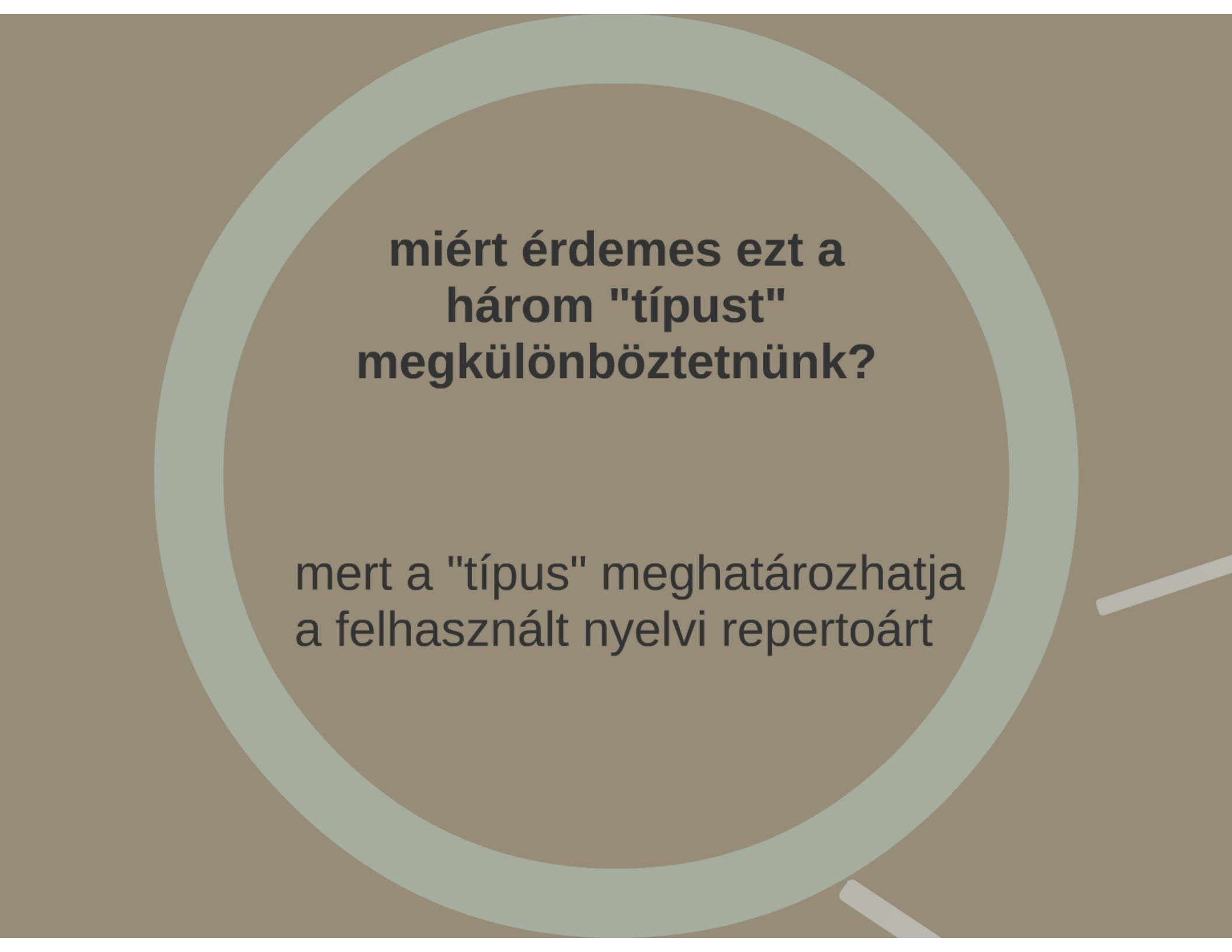

800 -

1500 -

- a művek nyelvezete több dialektális elemet tartalmaz
- 1850- judeo-arab nyomtatott művek szélesebb közönséget érnek el

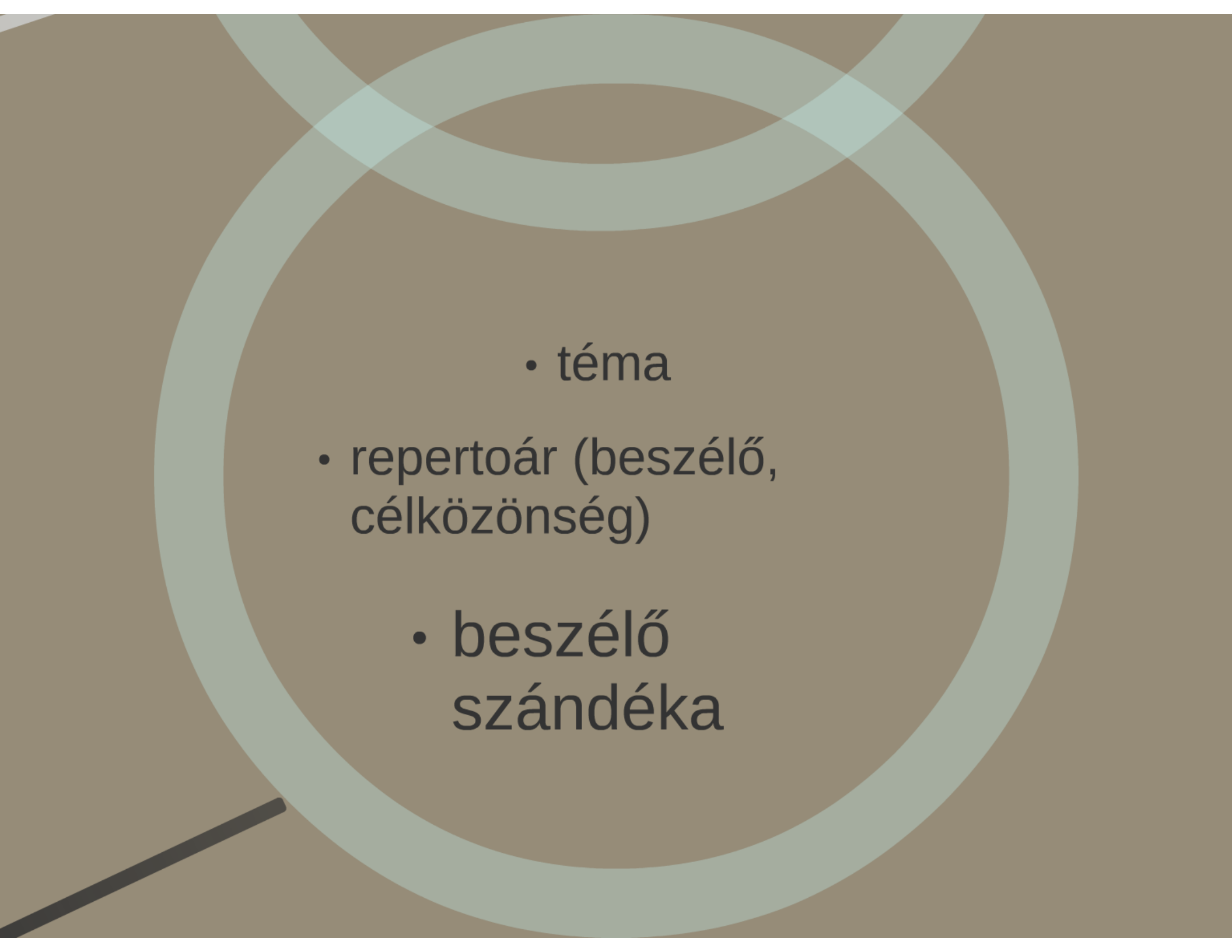
**miért érdemes ezt a
három "típust"
megkülönböztetnünk?**

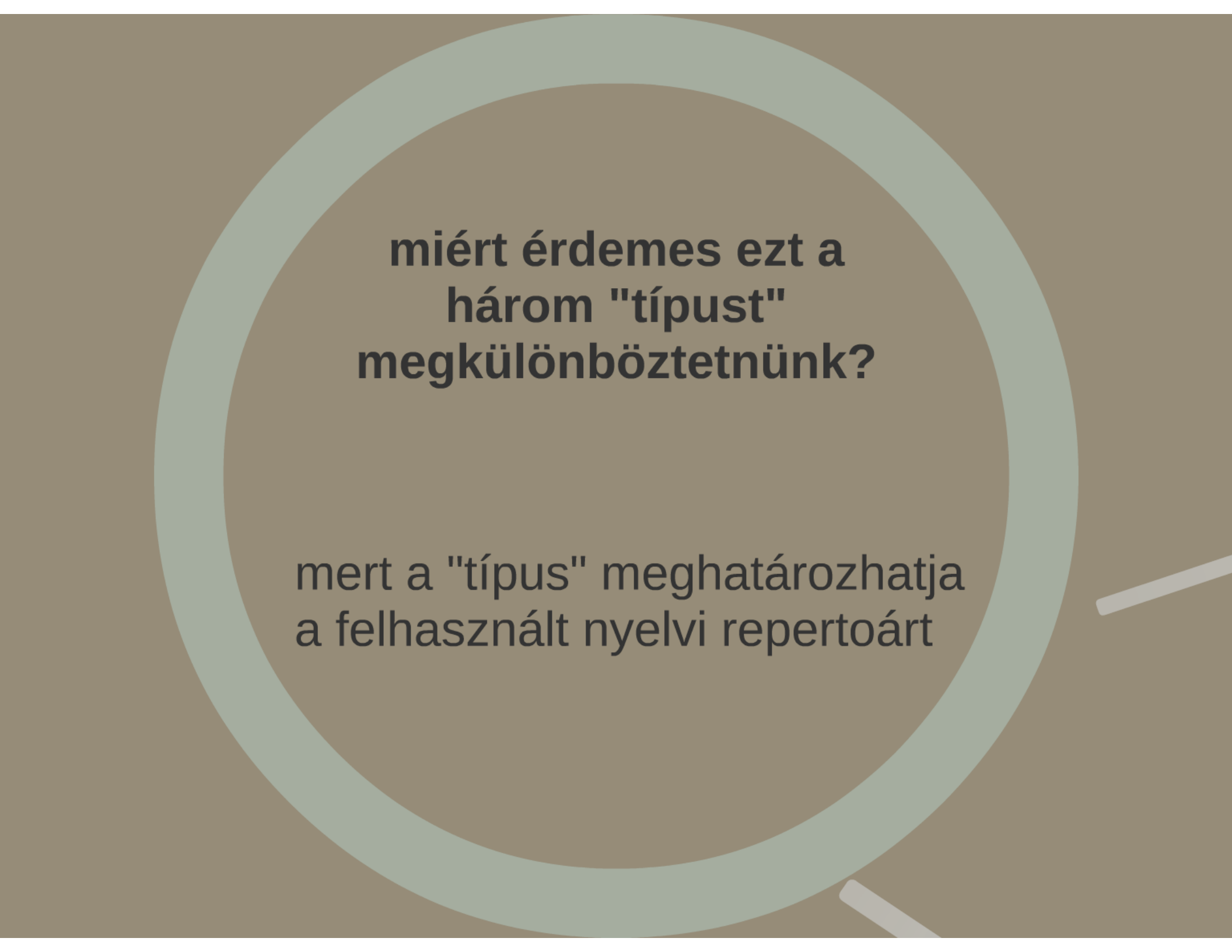
mert a "típus" meghatározhatja
a felhasznált nyelvi repertoárt

nyelvhasználat
*a repertoár elemeinek
használata változó arányú,
számos tényező függvénye:*

- alkalom (formális, informális)
- forma (írott, szóbeli)

-
- téma
 - repertoár (beszélő,
célközönség)
 - beszélő
szándéka

**miért érdemes ezt a
három "típust"
megkülönböztetnünk?**

mert a "típus" meghatározhatja
a felhasznált nyelvi repertoárt

írásban szigorúbb szabályokat
követünk, mint beszédben

dolgozat írásakor jobban
figyelünk a nyelvi
helyességre

órai levelezésnél vagy
bevásárlólista írásakor
szabadabb a nyelvhasználat

**mit jelent a nyelvi repertoár
és használata a judeo-arab
esetében?**

egy képzeletbeli judeo-arab anynyelvű nyelvi repertoárja

klasszikus
arab

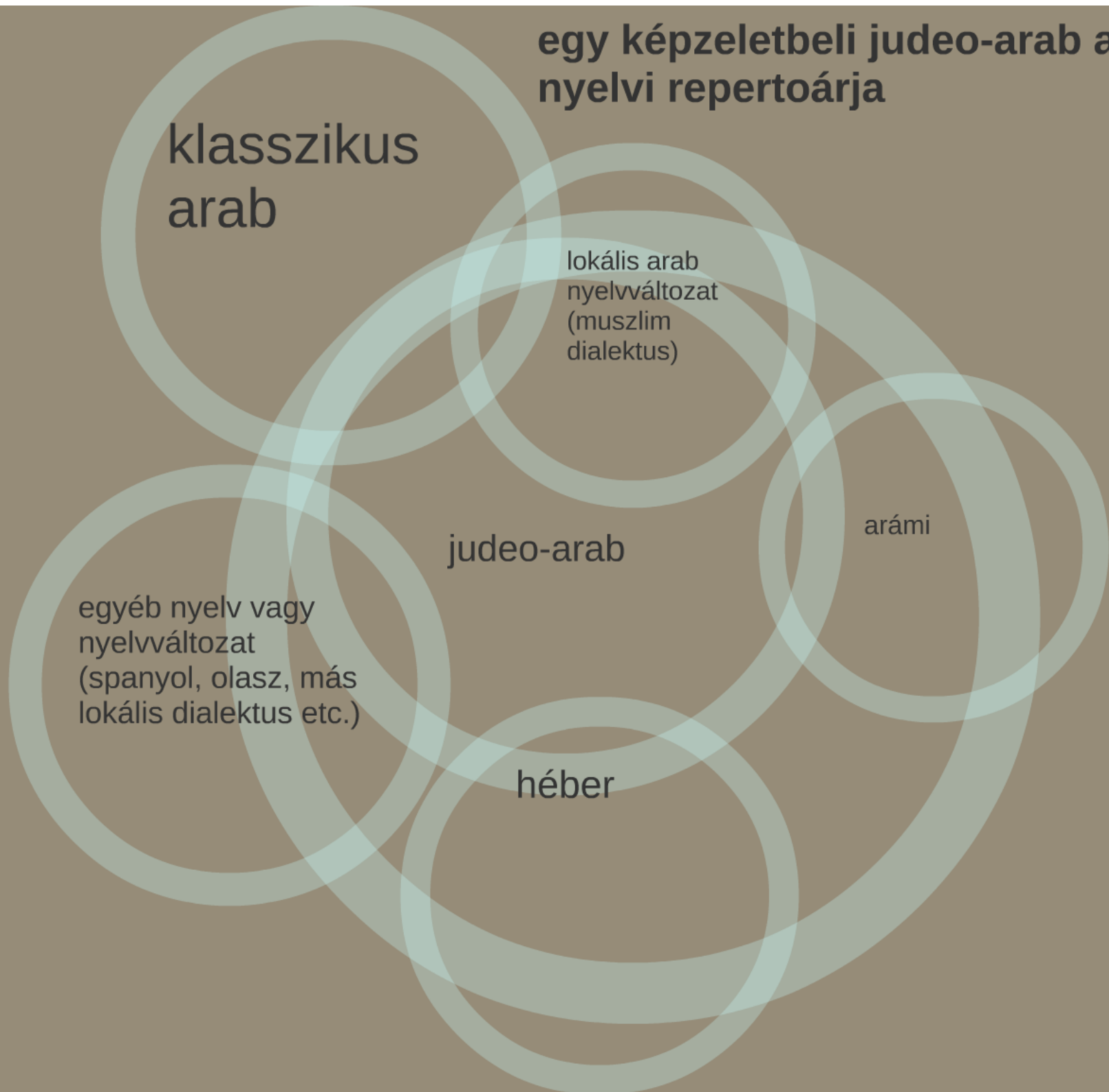
lokális arab
nyelvváltozat
(muszlim
dialektus)

arámi

judeo-arab

egyéb nyelv vagy
nyelvváltozat
(spanyol, olasz, más
lokális dialektus etc.)

héber

**a judeo-arab szerző a
repertoárjából
választhat:**

- több klasszikus arab elemet, ha művelt közönségnek ír - szakirodalom
 - több helyi dialektális elemet, ha a közönsége speciálisan az adott terület - helyi rítusok összefoglalása, mesék
- héber nyelvet, ha vallási szakirodalmat ír, esetleg európai rabbiknak is szánva
 - több "spanyol" kifejezést, ha szefárd történetről ír

19. századi észak-afrikai szerző művei:

- haggada - héber, judeo-arab fordítással, magyarázattal
 - mesék, populáris irodalom: judeo-arab
- sziddur: héber, judeo-arab
 - pijjutok: héber és judeo-arab
- peszahi mahzor: héber, judeo-arab
 - *šarḥ* (bibliafordítás): Példabeszédek, judeo-arab
 - minhagim: héber

példák - nyelvi jelenségek

héber, arámi szavak a
szövegben:

חתא חצל אלולד פי גלתא

יגסל אלחואיג פי ואד פישון

perfectum tagadás:

ולם ווגדתהו פקאלת

ואן למ תכן

vonatkozó névmás:

תערפו יא חוכאמא אלדי ארבע חאגאת

הד'ה אלמקאלה אלת'י וצ'עתהא

עלא גמיע אסאחארין אלי ענדו

imperfectum ragozás:

וישפע פיה ונפעלו אכדה

miért érdemes judeo-arab irodalommal foglalkozni?

- segíthet képet alkotni több
évszázados arab
nyelvállapotokról
- megismerhető általa az
arab zsidó közösségek
kulturális háttere,
kapcsolatai